

Modul 5: Seksizam i Homofobija

CLIO

Challenging Hostile Views and Fostering Civic Competences

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Oct 2021

Informacije o projektu

Akronim projekta: CLIO

Naziv projekta: Challenging Hostile Views and Fostering Civic Competences

Broj projekta: 2019-1-DE02-KA202-006185

Nacionalna agencija: NaBibb

Internetska stranica: www.clio-project.eu

Nositelj projekta: Institut für Didaktik der Demokratie, Leibniz University Hannover

Verzija dokumenta: 1.00

Datum pripreme: 18.07.2020

Ova je publikacija ostvarena uz finansijsku potporu Europske komisije. Ona izražava isključivo stajalište njenih autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom pri uporabi informacija koje se u njoj nalaze. Broj projekta: 2019-1-DE02-KA202-006185

Konzorcij

Institut für Didaktik der Demokratie

Leibniz Universität Hannover,
Deutschland

www.idd.uni-hannover.de/en

Technical school Nikola Tesla,
Vukovar,

Croatia

www.ss-tehnicka-ntesla-vu.skole.hr

Zespoł Szkół Poligraficznych,
Warsaw,

Poland

www.zspoligraf.pl

Warsaw Centre for Socio-Educational
Innovation and Training,

Warsaw,
Poland

www.wcies.edu.pl

Nansen Dialogue Centre, Osijek,
Croatia

www.ndcosijek.hr

Demokratiezentrum Wien,
Österreich

www.demokratiezentrum.org

SADRŽAJ

Projekt Clio	5
1. Pregled	6
2. Što znači seksizam? Definicije	6
3. Kratka povijest modernog feminizma.....	8
4. Oblici seksističke diskriminacije	10
Otvoren, prikriven i suptilan seksizam.....	10
Suptilni seksizam: Kako seksizam izgleda u našem svakodnevnom životu?	12
5. Što znače homofobija i transfobija?	16
6. Još više: Što je toksična muškost?	22
7. Seksizam i antifeminizam kao problem demokracija te strategija desničarskog ekstremizma	23
8. Exercises you can use when teaching about sexism	26
9. Nevladine organizacije i mreže koje vam mogu pomoći da naučite više	26
10. Literatura	28
11. Dodatno čitanje	34

PROJEKT CLIO

Clio je projekt prevencije i suočavanja s desnim ekstremizmom u strukovnim školama. Učiteljima i ravnateljima treba omogućiti da prepoznaju i razumiju odgovarajuće stavove među svojim učenicima i da se bez straha zauzmu za demokratske vrijednosti. U tu svrhu interdisciplinarni stručnjaci iz Austrije, Poljske, Hrvatske i Njemačke razvijaju različite materijale za nastavnike strukovnih škola u bliskoj suradnji s ciljnom skupinom, poput aplikacije, treninga za kombinirano učenje i podcasta. Glavni fokus ovog projekta je izgradnja sinergijskih mreža s drugim dionicima u pojedinim zemljama kako bi se ojačale škole i pružilo im znanje i stručno kreirani materijal.

1. PREGLED

U ovom modulu ćete naučiti...

- ... osnovne definicije seksizma.
- ... o povijesti modernog feminizma.
- ... kako se seksizam može dogoditi u svakodnevnom životu.
- ... što znače homofobija i toksična muškost.
- ... zašto su seksizam i homofobija opasni za demokracije.
- ... kako su povezani desni ekstremizam i antifeministički programi.

Na kraju teksta možete pronaći vježbe koje možete koristiti dok predajete o seksizmu i homofobiji.

Modul također nudi korisne adrese na koje se možete obratiti za daljnje informacije ili pomoći u konkretnim situacijama, kao i „daljnje čitanje“, ako želite saznati više.

Pitanja za samoprocjenu

Odgovorite sebi na sljedeća pitanja:

- Što podrazumijevate kao seksizam? Dajte kratku definiciju.
- Osjećate li da seksizam utječe na vas u vašem svakodnevnom životu? Sjetite se neke situacije.
- Jeste li ikada bili svjedoci homofobnih komentara ili čak napada? Kako ste se osjećali zbog toga?
- Kako mislite da seksizam doprinosi podjeli spolova u vašoj učionici?

2. ŠTO ZNAČI SEKSIZAM? DEFINICIJE

Od pojave #Metoo, pokreta protiv seksualnog uzneniranja, čini se da je pojam seksizma na svim društvenim mrežama i u svim medijskim izvještajima. Međutim, sam izraz je puno stariji i nastao je tijekom feminizma drugog vala 1960-ih u Sjedinjenim Američkim Državama.¹

Za razliku od drugih izraza koji se često koriste u širokim društvenim raspravama i čije točno značenje često ostaje nejasno, jer je i dalje predmet znanstvene rasprave (npr. desni ekstremizam, vidi 1. modul), većina akademskika dijeli slično razumijevanje seksizma.

Sociologinja Gina Masequesmay, na primjer, definira seksizam kao

„[...] predrasude ili diskriminacija na temelju spola ili roda (vidi glosar i info okvir na str. x), posebno protiv žena i djevojčica. [...] seksizam može biti uvjerenje da je jedan spol superiorniji

¹ Masequesmay, Gina (2014): Sexism. (<https://www.britannica.com/topic/sexism>). pristupljeno: 19. kolovoza 2020.

ili vrijedniji od drugog spola. Nameće ograničenja onoga što muškarci i dječaci mogu i trebaju raditi, a što žene i djevojke mogu i trebaju raditi. [...] Funkcija toga je da održava patrijarhat ili mušku dominaciju putem ideoloških i materijalnih praksi pojedinaca, kolektiva i institucija koje ugnjetavaju žene i djevojke na temelju spola ili roda. Takvo ugnjetavanje obično ima oblike ekonomske eksploatacije i društvene dominacije.²

Često se i seksualno uzneniranje, silovanje i drugi oblici seksualnog nasilja podvode pod pojam seksizam, jer se mogu smatrati ekstremnim oblikom ove pojave.

Čak i ako većina akademika primijeti mogućnost da seksizam teoretski može imati negativan utjecaj na muškarce, postoji široki konsenzus na nekoliko područja da su žene i djevojke prvenstveno diskriminirani njime. Pravo pitanje iza togaje rasprava živimo li u patrijarhatu, dakle društvenom sustavu kojim dominiraju muškarci ili ne - budući da seksizam ne može strukturno utjecati na muškarce u društvenom sustavu koji ih strukturno privilegira. To ne znači da žene i djevojke ne mogu biti seksisti.³

Politologinja Carly Foster stoga zaključuje da „i muškarci i žene mogu iskusiti seksizam, ali seksizam protiv žena je sveprisutniji.“⁴

Spol i rod

„Rod“ se u pravilu podrazumijeva kao „osobine ponašanja, kulturne ili psihološke osobine tipično povezane s jednim spolom“ (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/gender>, pristupljeno: 19. kolovoza 2020.) te se također može odnositi na koncept „rodnog identiteta“. Budući da je pojam (biološkog) spola ograničen na fizičke osobine i stoga znači spol koji je dodijeljen osobi pri rođenju (ženski, muški, interspolni), kategorija rodnog identiteta odražava osobni osjećaj pripadnosti određenom spolu i rodnu ulogu u društvu koja je s tim povezana. Spol i rod mogu se podudarati u jednoj osobi (cisrodna), ali ne moraju nužno

Vježba: vježba definiranja

Američki pisac Allan G. Johnson predlaže da

„ključni test je li nešto seksistički [...] leži u njegovim posljedicama: ako podržava muške privilegije, onda je to po definiciji seksistički. Preciziram „mušku privilegiju“ jer u svakom poznatom društvu u kojem postoji nejednakost spolova, muškarci su privilegirani u odnosu na žene.“⁵

Uzimajući u obzir gore navedene definicije, slažete li se s ovom tvrdnjom? Zašto da ili zašto ne?⁶

² Masequesmay (2014).

³ Cf. hooks, bell (2000): Feminism is for everybody. Passionate politics, str. viii. (https://excoradfeminisms.files.wordpress.com/2010/03/bell_hooks-feminism_is_forEverybody.pdf). pristupljeno: 25. kolovoza 2020.

⁴ Foster, Carly (2011): “Sexism”. In Kurlan, George Thomas (ed.). *The Encyclopedia of Political Science*.

⁵ Johnson, Allan G. (2000): „Sexism”. *The Blackwell Dictionary of Sociology*.

⁶ Za daljnje čitanje: Di Blasi, Luca (2014): “Die andere Sexismus-Debatte – Essay” (<https://www.bpb.de/apuz/178668/die-andere-sexismus-debatte>). pristupljeno: 19. kolovoza 2020.

3. KRATKA POVIJEST MODERNOG FEMINIZMA

Kao što je prethodno napomenuto, pojam seksizam nastao je iz feminizma „drugog vala“ (1960-ih do 1980-ih) u Sjedinjenim Američkim Državama i najvjerojatnije je nastao kao ekvivalent pojmu rasizma od strane pokreta za građanska prava.⁷ (vidi 3. modul) Povijest modernog feminizma obično se dijeli na tri vala.⁸

Prvi val feminizma pojavio se krajem 19. i početkom 20. stoljeća „iz okruženja urbanog industrijalizma i liberalne, socijalističke politike“⁹ s ambicijom uspostavljanja istih ljudskih prava za žene koja su imali muškarci. Kulminiralo je uvođenjem glasačkog prava za žene u nekim europskim zemljama i SAD-u nakon Prvog svjetskog rata. Međutim, vremenska crta ženskog prava na glasanje na globalnoj razini se proteže kroz cijelo 20. stoljeće.

Vježba: Žensko pravo glasa u cijelom svijetu

Radite s interaktivnim vremenskom crtom o globalnom ženskom pravu na glasanje (<https://www.historic-newspapers.com/womens-suffrage-timeline/>). Jeste li naučili nešto novo i postoji li nešto što vas je iznenadilo?

Znate li koje su godine žene dobile pravo glasa u vašoj državi?

Drugi val (zapadnog) feminizma odvijao se od 1960-ih do 1980-ih i ranih '90 -ih. Nastao je iz antiratnih pokreta i pokreta za građanska prava i „rastuće samosvijesti različitih manjinskih skupina širom svijeta“.¹⁰ Iako je drugi val, koji se uglavnom zalagao za socijalnu jednakost, reproduktivna prava i seksualno oslobođanje, bio radikalniji u svom ponašanju, također je bio marginaliziran jer su ga pratili i uključivali drugi društveni pokreti, npr. Pokret crne moći ili pokret protiv rata u Vijetnamu. Dok su prvi val uglavnom inicirale zapadnjačka srednja klasa, cisrodne osobe (vidi Pojmovnik ili info okvir „Spol i rod“) i bijele žene, drugi val bio je raznolikiji, a pokrenule su ga žene koje nisu bjelkinje i žene iz radničke klase. Ovdje treba spomenuti da se ova povjesna pojava jednakih prava i feminizma različito dogodila u zemljama srednje i istočne Europe, poput Poljske. Državni socijalistički režimi jamčili su jednak prava žena i muškaraca od kasnih 1940-ih. Kako bi stvorio više radne snage, komunistički je režim uveo zakone o jednakosti, jer su „žene, kao i muškarci, morali postati produktivni članovi društva“.¹¹ Kako bi se ženama olakšao ulazak u radnu snagu, usvojen je zakon kojim se „jamči [...] ravnopravnost žena u društvu i braku.“¹² To znači da je do pada socijalističkih režima ženama bio osiguran jednak pristup

⁷ Cf. Masequesmay (2014).

⁸ Cf. Rampton, Martha (2008): Four waves of feminism. (<https://www.pacificu.edu/magazine/four-waves-feminism>). pristupljeno: 19. kolovoza 2020.

⁹ Rampton (2008).

¹⁰ Rampton (2008).

¹¹ UNIFEM (2006): The Story Behind the Numbers: Women and Employment in Central and Eastern Europe and the Western Commonwealth of Independent States. 12. (<https://www.refworld.org/pdfid/46cadad40.pdf>). pristupljeno: 13. ožujka 2021.

¹² UNIFEM (2006): 12.

obrazovanju i tržištu rada. To je u velikoj mjeri sasvim drugačiji pristup feminizmu nego u zapadnoeuropskim zemljama.¹³

Treći val započeo je sredinom 90-ih i bio je pod utjecajem postkolonijalnih i postmodernih diskursa. Stoga su u ovom razdoblju mnogi konstrukti osporeni i rastvoreni, uključujući ideju univerzalne ženstvenosti, tijela, spola, seksualnosti i heteronormativnosti (vidi [Pojmovnik ili info okvir „Heteronormativnost“](#)).¹⁴

Čak iako se u akademskim krugovima još uvijek raspravlja o tome je li uspon interneta stvorio četvrti val feminizma oko 2010-ih, povećana uporaba interneta zasigurno je olakšala i ubrzala feminističke napore.¹⁵ Svejedno, nedavni feministički zahtjevi u puno većem smislu uključuju interseksijske pristupe, koji su već razvijeni tijekom trećeg vala.¹⁶ Interseksionalnost u feminizmu znači da na jednu osobu mogu utjecati različiti oblici diskriminacije na temelju boje kože, spola, vjere, seksualne orientacije ili invaliditeta i da se ti različiti oblici diskriminacije ne bi trebali smatrati izoliranim, već preklapajućim i međusobno ovisnim kategorijama. Na primjer, feministička znanstvenica i aktivistička bell hooks zaključila je 1980-ih da su iskustva crnih i bijelih žena iz radne klase u fundamentalno različita.¹⁷

Tijekom složene povijesti modernog feminizma, koja je kratko prikazana gore, razvile su se različite struje s različitim zahtjevima i mišljenjima. Često se kritizira sam narativ vala jer se usredotočuje prvenstveno na zapadnjačke feminističke pokrete.¹⁸ Struje feminizma su na primjer radikalni feminism, liberalni feminism, interseksijski feminism i crni feminism. Iako crni feminism, baš kao što izraz sugerira, opisuje pokret crnkinja „koje se bore za jednak prava u društvu koji i dalje ugnjetava crnce“¹⁹, interseksijski feminism izraz je za kombinaciju različitih feminističkih pokreta usredotočenih na opće ugnjetavanje žene u različitim sektorima njihovog društva, istovremeno prepoznajući pojedinačne borbe sa kojima se žene suočavaju u svakom sektoru. Liberalni feministički pokret usredotočen je na uvjerenje da žene imaju prava na ista prava i mogućnosti kao i muškarci, „način da se ta prava zajamče jest putem društvenih i političkih reformi“²⁰, budući da liberalne feministkinje vjeruju da država igra glavnu ulogu u postojanosti nejednakosti. Najapsolutniji i bezrezervniji oblik feminism je radikalni feminism, jer sugerira da su samo ljudi koji se rađaju kao biološke žene

¹³ Cf. UNIFEM (2006). 12-13.

¹⁴ Cf. Rampton (2008).

¹⁵ Cf. Munro, Eallasaid (2013): "Feminism: A Fourth Wave? *Political Insight*. 4 (2): 22–25.

(<https://www.psa.ac.uk/psa/news/feminism-fourth-wave>). pristupljeno: 20. kolovoza 2020.

¹⁶ Munro (2013).

¹⁷ Cf. Munro (2013).

¹⁸ Cf. Evans, Elizabeth; Chamberlain, Prudence (2015): Critical Waves: Exploring Feminist Identity, Discourse and Praxis in Western Feminism. *Social Movement Studies*. 14 (4): 396–409. (https://research-information.bris.ac.uk/ws/portalfiles/portal/50807653/critical_waves_final_revisions.pdf). pristupljeno: 20. kolovoza 2020.

¹⁹ Trench (2018).

²⁰ Trench (2018).

Heteronormativnost

Heteronormativnost označava „ideju da su heteroseksualna privlačnost i heteroseksualni odnosi normalni oblik seksualnosti. Ukorijenjena je u povezanom bitnom, dihotomnom razumijevanju seksualnosti (osoba je ili heteroseksualna ili homoseksualna) i spola (osoba je ili muškarac ili žena) i percepciji da su te stvari fiksne i nepromjenjive.“

Barker. Meg (2014): Heteronormativity.

sposobni shvatiti borbe žena u društvu. Glavna ideja ovog pokreta je „da su ženama zajedničko jedino njihova tijela i njihove funkcije, što definira tretman koji ćete dobiti od društva [...]“^{21,22}

4. OBLICI SEKSISTIČKE DISKRIMINACIJE

Otvoren, prikriven i suptilan seksizam

Kao što je gore rečeno, postoje različiti oblici seksizma. Nijole V. Benokraitis i Joe R. Feagin razlikuju **otvoreni, prikriveni i suptilni** seksizam. Iako sva tri oblika opisuju nepravedan i neravnopravan tretman žena u odnosu na muškarce, glavne razlike leže u tome koliko je očita diskriminacija provedena i je li namjerna ili ne.

- **Otvoreni seksizam** = očita i namjerna diskriminacija žena
- **Prikriveni seksizam** = namjeran, ali namjerno skriven
- **Suptilni seksizam** = teško ga je uopće prepoznati, jer je duboko ukorijenjen u našem društvu i stoga se čini „normalnim“.²³

U praksi se ti različiti oblici seksizma često preklapaju. Primjer otvorenog seksizma može biti razlika u plaći među spolovima, koja „predstavlja razliku između prosječne satnice žena i muškaraca prije oporezivanja u cijelom gospodarstvu.“²⁴ Razlika u plaći među spolovima stoga ilustrira kako su žene diskriminirane na tržištu rada jer se njihov rad još uvijek smatra manje vrijednim. Također, žene često teže raditi u sektorima s niskim plaćama, npr. u sektoru njega ili maloprodaje. Podaci pokazuju da je u 2018. godini u Europskoj uniji u privatnom sektoru došlo do razlike u plaćama između spolova od 15,7%. Austrijski privatni sektor pokazuje razliku od 19,6% u 2018. godini, dok je razlika u plaćama među spolovima u njemačkom privatnom sektoru čak 20,9% još veća. U usporedbi s tim razlike su znatno manje u Hrvatskoj (10,5%) i Poljskoj (8,8%).²⁵ Prilagođena razlika u plaćama među spolovima u

²¹ Trench (2018).

²² Cf. Trench, Mel (2018): The Different Currents of Feminism: A Brief Resume. (<https://www.hercampus.com/school/casper-libero/different-currents-feminism-brief-resume>). pristupljeno: 20. kolovoza 2020.

²³ Cf. Benokraitis, Nijole V./Feagin, Joe R. (1999). Modern sexism (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. Quoted after Swim, Janet K./Mallet, Robyn/ Stangor, Charles (2004): Understanding Subtle Sexism: Detection and Use of Sexist Language. U: Sex Roles, Vol. 51, No. 3/4, str. 117-128, str. 117. (https://www.researchgate.net/publication/227040305_Understanding_Subtle_Sexism_Detection_and_Use_of_Sexist_Language). pristupljeno: 21. kolovoza 2020.

²⁴ European Commission (2009): EU launches campaign to tackle gender pay gap. (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_09_341). pristupljeno: 24. kolovoza 2020.

²⁵ Cf. Statista (2020): Gender Pay Gap: Verdienstabstand zwischen Männern und Frauen in den Ländern der Europäischen Union (EU) im Jahr 2018. (<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/151287/umfrage/gender-pay-gap-in-der-eu-2008/>). pristupljeno: 24. kolovoza 2020. i Statistik Austria (2020.): Einkommen. (https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/soziales/gender-statistik/einkommen/index.html). pristupljeno: 24. kolovoza 2020.

Austriji, tako da je razlika između prosječne satnice žena i muškaraca po položaju, sektoru i radnom vremenu je i dalje 13,6%.²⁶

Vježba: razlika u plaćama među spolovima u EU po zemljama

Pročitajte informativni list „Jednaka plaća? Vrijeme je da se smanji jaz!“ Europske komisije i pogledajte grafikon „Razlika u plaćama među spolovima po zemljama EU“ na str. 2 informativnog lista (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet-gender_pay_gap-2019.pdf).

Imate li objašnjenje zašto se razlika u plaćama među spolovima tako jako razlikuje u EU?

Što mislite, kako seksizam igra ulogu u tome koliko je učenika/ca u ovom razredu?

Kako je rod predstavljen u vašem području rada?

Mislite li da u vašem području rada postoji razlika u plaćama? Možete li pronaći brojove o tome na internetu?

Manje vidljiv, a time i primjer za prikriveni seksizam, jest jaz u rodnim podacima. Britanska kampanja i spisateljica Caroline Criado-Perez izložila je drastičnu neravnopravnost spolova iznoseći razne statističke podatke. U svojoj knjizi „Nevidljive žene: razotkrivanje pristranosti podataka u svijetu namijenjenom muškarcima“, otkrila je kako istraživanja iz različitih područja strukturno zanemaruju prikupljanje podataka o ženama sa posljedicama koje se „kreću od nezgodnih do smrtonosnih“.²⁷ Tako je, na primjer, za Britanke 50% veća vjerojatnost da dobiju pogrešnu dijagnozu kada imaju srčani udar, jer ispitivanja na zatajenju srca uglavnom koriste muške sudionike. Također, dizajn automobila orijentiran je prema tjelesnoj građi „tipičnog muškarca“. Iako je vjerojatnije da će muškarci sudjelovati u nesreći, vjerojatnost da će se ozbiljno ozlijediti gotovo je 50% veća za žene koje sudjeluju u sudarima. I tehničke su inovacije ignorirale rodne aspekte. Prosječni pametni telefon prevelik je za većinu ženskih ruku, a softver za prepoznavanje govora poput Sirija i Google Asistenta vjerojatnije će prepoznati i razumjeti muške glasove budući da su obučeni s njima.²⁸ Autorica se, međutim, u svojoj knjizi bavi i političkom sferom. Ona navodi da su politički sustavi u kojima živimo oblikovani nedostatkom ženske zastupljenosti. To rezultira donošenjem manje zakona koji se bave potrebama žena. Može se zaključiti da ovo lažno predstavljanje iskriviljuje demokratski proces i ometa jednako političko sudjelovanje.

²⁶ Der Standard (2020): Equal Pay Day – Mercer: Bereinigter Gender-Pay-Gap bei 6,6 Prozent. (<https://www.derstandard.at/story/2000115005061/mercер-bereinigter-gender-pay-gap-bei-6-6-prozent>). pristupljeno: 24. kolovoza 2020.

²⁷ Bushwick, Sophie (2019): The Pitfalls of Data’s Gender Gap. (<https://www.scientificamerican.com/article/the-pitfalls-of-datas-gender-gap/>). pristupljeno: 28. rujna 2020.

²⁸ Cf. Glaser, Eliane (2019): Invisible Women by Caroline Criado Perez – a world designed for men. (<https://www.theguardian.com/books/2019/feb/28/invisible-women-by-caroline-criado-perez-review>). pristupljeno: 24. kolovoza 2020.

Suptilni seksizam: Kako seksizam izgleda u našem svakodnevnom životu?

Seksizam nije uvijek tako očit kao kod seksualnog napada i seksualnog uznemiravanja. Svakodnevni seksizam može biti suptilniji jer je nekako „normalan“ i ne čini se neobičnim. I upravo je u tome problem. Seksizam je toliko duboko ukorijenjen u našem društvu da ga možda ne bismo ni primijetili u svakodnevnom životu. To ne mijenja činjenicu da se (posebno) žene zbog toga suočavaju s diskriminacijom.

Upotreba seksističkog jezika može biti primjer suptilnog seksizma. „Sastoji se od govora koji jača i nastavlja rodne stereotipe i statusne razlike između žena i muškaraca [...]“²⁹ te stoga legitimira postojeće socijalne nejednakosti. Studije pokazuju da se seksistički jezik uči u ranoj dobi i može se označiti kao jezična navika. Postoje različiti razlozi za upotrebu seksističkog jezika³⁰:

- tradicija
- čvrsto je ukorijenjen u pisanom i govornom jeziku i možda će ga biti teško promijeniti
- nedostatak znanja što predstavlja seksistički jezik
- ne vjeruje se da postoji seksistički jezik
- (svjesna i nesvjesna) zaštita uspostavljenih društvenih hijerarhija

Vježba: govor zastupnice Alexandria Ocasio-Cortez

Pogledajte videozapis govora zastupnice Alexandria Ocasio-Cortez kao odgovor na upotrebu uvredljivog jezika prema njoj od strane predstavnika Teda Yohoa (<https://www.youtube.com/watch?v=L14ueUtkRQ0>) te odgovorite na sljedeća pitanja.

- Kako Ocasio-Cortez definira seksistički jezik?
- Zašto je seksistički jezik problem prema Ocasio-Cortez?

Austrija: Članak o seksističkom incidentu “Ex-Grüne Sigrid Maurer wurde von Mann sexuell belästigt und muss nun 4.000 Euro an ihn bezahlen”

(<https://ze.tt/ex-gruene-sigrid-maurer-wurde-von-mann-sexuell-belaestigt-und-muss-nun-4-000-euro-an-ihn-bezahlen/>)

- Pročitajte članak te odgovorite na sljedeća pitanja.
- Koji su različiti oblici seksizma spomenuti u članku?
- Kako je „optuživanje žrtava“ odigralo ulogu tijekom ove parnice?
- Možete li zamisliti zašto bi ženama moglo biti teško podnijeti tužbe protiv seksualnog uznemiravanja na internetu nakon što pročitaju ovaj članak? S kojim bi se preprekama mogli suočiti?

²⁹ Swim/Mallet/Stangor (2004), str. 117.

³⁰ Swim/Mallet/Stangor (2004), str. 117.

Hrvatska: Bivša hrvatska ministrica obrazovanja pročitala je naglas neke užasne poruke koje je dobila putem Facebooka. Bilo je to 2019. Godine na Međunarodni dan žena.

<https://www.facebook.com/watch/?v=252544428982897>

- Kakav je stav komentatora prema ministrici?
- Koje seksističke stavove zapažate?

Njemačka:

Video zapis govora Christiana Lindnera u kojem je lišio položaja bivšu glavnu tajnicu FDP-a Lindu Teuteberg. Poslije se osjećao primoranim ispričati se inzistirajući da je to bila nesretna formulacija, a ne seksizam.

https://www.focus.de/politik/deutschland/fdp-christian-lindner-sorgt-mit-verungleuecktem-altherren-witz-fuer-kritik-im-netz_id_12451244.html

Vježbe:

- 1) Na čemu se fokusira kritika Linderovih izjava?
- 2) Kako Lindner opravdava svoje izjave?
- 3) Kako se ta situacija uklapa u teoriju suptilnog seksizma?

Poljska

Vježba: oblici seksizma

Kojih se još primjera otvorenog, prikrivenog i suptilnog seksizma možete sjetiti?

Vježba: Projekt svakodnevnog seksizma (<https://everydaysexism.com/>)

Pročitajte sljedeće postove na web stranici „Projekt svakodnevnog seksizma“:

K

29th July 2020

I'm only 15, but I'm only now realising how many really creepy experiences I've actually had, thinking they were normal.

This might be specific to my age group and where I live, but I'll say it anyway.

I've been taught to feel embarrassed for saying no to guys, and always feel bad when I stop a guy from doing something they want to do, and they get mad, as if I owe it to them.

At parties I see, way too often, a guy wanting to kiss or do something with a girl, and the girl saying no at LEAST 10 times before she eventually gives up. (I've only experienced guys do this, but I assume it could go both ways, I just never see a guy feeling shame or embarrassment for rejecting a girl.)

And people seem to never give this a second thought, just shrugging it off, "they were drunk". Then I feel dumb for whining about it.

Hold people accountable please, it's not just "boys will be boys" 😞

Tags: [Public space](#) , [School](#)

Anon

29th July 2020

As one of the only females in the service (and the only female in a senior position) I was repeatedly told by male members of staff that "we shouldn't have girls working here".

When the team manager announced that he has recruited someone to the vacant post we had, a male member of staff said "please tell me it's a man?". The manager laughed and said "beggars can't be choosers!" and apologised for appointing a woman (who is extremely experienced and is actually over qualified for the post).

Tags: [Forensic Mental Health](#) , [mental health](#) , [NHS](#) , [Workplace](#)

Laura

29th July 2020

Today my colleague introduced my female colleague and I as 'girls' to a new client. We are both almost 30 years old.

Tags: [misogyny](#) , [Work](#) , [Workplace](#)

Zašto se situacije koje su Anon, K i Laura doživjele mogu opisati kao seksističke? Objasnite

Sljedeći primjer suptilnog ili svakodnevnog seksizma je rodna stereotipizacija odraslih, a posebno djece. Tako, na primjer, igračke s kojima se djeca igraju utječu na to kako vide sebe, koje vještine uče i kako se njihov mozak fizički razvija. Neki psiholozi sugeriraju da bi ovo moglo pružiti objašnjenje zašto određenim profesijama dominiraju muškarci, a drugima žene. Znanstvenici su, na primjer, također istraživali zašto djevojke općenito imaju slabiji uspjeh u STEM predmetima. (STEM = Znanost, tehnologija, inženjerstvo i matematika). Razlog tome mogao bi biti samo uzrok samoprocjene studentica u vezi s tim predmetima na koju utječe seksistička kultura. Kad se djevojke redovito suočavaju s idejom da su u tim predmetima „prirodno“ jednostavno lošije od dječaka, velika je vjerojatnost da te društvene percepcije doista utječu na njihov učinak (samoispunjavajuće proročanstvo). Nadalje, može se reći da djevojčice iz različitih razloga mogu imati druge potrebe u školskom okruženju te da se obrazovne metode ili materijali u STEM predmetima moraju preispitati i prilagoditi rodno specifičnim zahtjevima.³¹ Očito se isto odnosi na predmete u kojima dječaci općenito prolaze slabije, poput primjerice satova jezika. Borba protiv rodne nejednakosti u obrazovanju i kasnijem odabiru profesije ne znači nužno pružanje jednakih uvjeta djevojčicama ili dječacima, već rješavanje rodnih potreba bez ponavljanja seksističkih predrasuda.

Vježba: razmišljanje

Tijekom poučavanja, jeste li ikada iskusili da dječaci i djevojčice rješavaju određene zadatke na drugačiji način? Što mislite zašto je tako?

Stereotipi o rodu, međutim, idu puno dalje od toga. Ured visokog povjerenika za ljudska prava UN-a (OHCHR) definira rodnu stereotipizaciju kao „praksu pripisivanja pojedinim ženama ili muškaracima određene osobine, karakteristike ili uloge samo iz razloga što su ona ili on članovi društvene skupine žena ili muškaraca. Stereotipi o rodu su protupravni kada rezultiraju kršenjem ili kršenjima ljudskih prava i temeljnih sloboda.“³² Kao primjere OHCHR navodi neuspjeh kriminalizacije silovanja u braku koji potječe iz percepcije žena kao seksualnog vlasništva svojih muževa i neuspjeh u preciznom istraživanju, procesuiranju i kažnjavanju seksualnog nasilja što je povezano s idejom da bi se samo žene morale odijevati i ponašati razboritije kako bi se zaštitile od seksualnog nasilja.³³ Stoga rodni stereotipi imaju posljedice koje nadilaze suptilni seksizam.

Vježba: Odgoj ili priroda? (<https://www.bbc.com/news/av/magazine-40936719/gender-specific-toys-do-you-stereotype-children>)

Pogledajte BBC-jev video „Rodno specifične igračke: stereotipizirate li djecu?“ i sami sebi odgovorite na sljedeća pitanja.

³¹ Cf. Greiner, Lena (2018): Falsches Selbstbild. Wie die Erziehung die Mädchen schlechter rechnen lässt. (<https://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/mathe-warum-maedchen-schlechter-abschneiden-a-1221366.html>). pristupljeno: 29. rujna 2020.

³² OHCHR: Gender stereotyping. (<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/GenderStereotyping.aspx>). pristupljeno: 29. rujna 2020.

³³ Cf. OHCHR: Gender stereotyping. (<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/GenderStereotyping.aspx>). pristupljeno: 29. rujna 2020.

- Koji nedostaci proizlaze iz stereotipiziranja djece za djevojčice i žene?
- Možete li zamisliti iste nedostatke i za dječake i muškarce?

Vježba: ArtActivist Barbie

Pod Twitter računom @BarbieReports, lutka Barbie istražuje kako su žene nedovoljno zastupljene u umjetnosti i kulturi i kako je seksizam općenito prevladavajući na ovom polju (<https://twitter.com/barbiereports?lang=de>). Pogledajte različite postove i razmislite koji se oblik seksizma - otvoren, prikriven ili suptilan - primjenjuje u ovom slučaju.

5. ŠTO ZNAČE HOMOFOBIJA I TRANSFOBIJA?

Pojam homofobije i transfobije usko je isprepletен s fenomenom seksizma. Iako se homofobija može definirati kao kulturno konstruirani strah od ili predrasude prema homoseksualcima koje se mogu očitovati npr. zakonskim ograničenjima, ugnjetavanjem, govorom mržnje ili nasiljem nad homoseksualcima, izraz transfobija opisuje ekvivalentno neprijateljstvo prema trans osobama. Netrpeljivost prema (muškim) homoseksualcima pojavila se osobito u srednjem vijeku, uglavnom među pristašama kršćanstva i islama.³⁴ Iako se situacija s ljudskim pravima poboljšala tijekom posljednjih desetljeća, LGBTIQ+ (vidi info okvir) osobe diljem svijeta i dalje su zakonski diskriminirane i u svom svakodnevnom životu te postaju žrtve zločina iz mržnje. Nevjerojatno je da je Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) navodila homoseksualnost kao mentalni poremećaj do ranih 90-ih, a transrođeni identitet čak i do 2018. Nadalje, još uvijek je česta praksa obavljanja medicinski nepotrebnih operacija promjene spola na interpolnim bebama - dakle bebama koji su rođeni sa spolnim karakteristikama koje nisu tipično muške ili ženske.

LGBTIQ+

Izraz se odnosi na sve ljude koji se ne identificiraju s heteronormativnim standardima (vidi info okvir) društava u kojima živimo zbog svoje seksualne orientacije ili rodnog identiteta. Akronim označava lezbijke, homoseksualce, biseksualce, trans (rodne), interpolne i queer ljude. Ponekad se dodaje i A za asekualne osobe (niska ili nema želje za seksom). Znak + označava inkluzivnu dimenziju koncepta, zbog čega je posljednjih godina tom izrazu dodano više inicijala. Čak i ako pojma sugerira entitet, LGBTIQ+ nisu homogena skupina s istim potrebama i zahtjevima. Međutim, zajednička im je strukturalna diskriminacija s kojom se suočavaju u našim društvima, a kulturno je oblikovana općim neprijateljstvom prema njima, koje se kreće od pravne diskriminacije, nejednakog postupanja u svim područjima života do čak nasilnih napada (zločini iz mržnje). Pojmovi homo-, bi-, trans- i interfobija opisuju specifične oblike diskriminacije i

³⁴ Cf. Anderson (2011).

Mali izlet: pravna situacija LGBTIQ+ osoba u Evropi

Čak i ako Povelja Europske unije o temeljnim pravima (ECHR) dodjeljuje ista temeljna prava svima bez obzira na nečiji spol ili seksualnu orientaciju (članak 21. - nediskriminacija), pojedinačne države EU-a imaju različite zakone u vezi s bilo kojom većom zaštitom. Međutim, važno je shvatiti da je pravna zaštita samo jedna strana medalje. Druga je strana način na koji se ti pravni okviri provode i poštuju. Također, treba napomenuti da bi se lezbijke, homoseksualci, biseksualci, transrodne i interspolne osobe mogle suočiti s vrlo različitim svakodnevnim problemima u vezi s pitanjima temeljnih prava.

Austrija	<p>2004. reformiran je austrijski Savezni zakon o jednakom postupanju koji zabranjuje bilo kakve oblike diskriminacije na temelju seksualne diskriminacije u području zapošljavanja i profesije. Bečki antidiskriminacijski zakon ide i korak dalje i zabranjuje diskriminaciju u svim sferama života koje su podložne vladinim propisima, npr. pristup robi i uslugama, zdravstvu, obrazovanju i socijalnim pitanjima.</p> <p>Od 2010. istospolni parovi imaju mogućnost sklopiti registrirano partnerstvo, a 2019. istospolni brak je uveden zakonski.³⁵</p> <p>Od 2009. godine takozvana operacija promjene spola više nije preduvjet za transrodne osobe da promijene svoje ime i svoj pravni spol. U praksi, autoritet nad time hoće li odobriti promjenu pravnog spola ili ne, ima nadležni ured civilnog registra.³⁶</p> <p>2018. austrijski ustavni sud priznao je interseksualnost i zatražio treću mogućnost za pravni spolni status. Nadalje, sud je potvrđio interseksualnost kao varijaciju ljudske raznolikosti i usprotivio se kozmetičkim, medicinskim operacijama bez pristanka nad interspolnim bebama.³⁷</p>
Njemačka	Nakon nacističke diktature, obje su njemačke države usvojile stavak 175, koji je podrijetlom iz Reichovog kaznenog zakona iz 1872. godine i učinile su homoseksualnost kažnjivim djelom. ³⁸ ³⁹ SRNJ se, međutim, držala stava iz

³⁵ Cf. Stadt Wien (nije datirano): Rechtliche Situation - Lesben, Schwule und Transgender-Personen.

(<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/sexuelle-orientierung/recht/>). pristupljeno: 18. studenog 2020.

³⁶ Cf. Stadt Wien (nije datirano): Personenstandsänderung. (<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/trans-gender/geschlechtswechsel/rechtlich/personenstand.html>). pristupljeno: 18. studenog 2020.

³⁷ Cf. Stadt Wien (nije datirano): Intergeschlechtlichkeit (Intersexualität). (<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/intersexualitaet/>). pristupljeno: 18. studenog 2020.

³⁸ Cf. Könne, Christian (2018): Schwule und Lesben in der DDR und der Umgang des SED-Staates mit Homosexualität. (<https://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/265466/schwule-und-lesben-in-der-ddr>). pristupljeno: 17. ožujka 2021.

³⁹ Cf. Bundeszentrale für politische Bildung (2014). 1994.: Homosexualität nicht mehr strafbar.

	<p>nacističke ere do 1969. godine, koji je predviđao do 10 godina zatvora u slučaju „teške razvratnosti“. U DDR-u, s druge strane, tumačenje je bilo Weimarske Republike, a time i verzija paragrafa koja je bila opuštenija od one nacističkog režima.⁴⁰ U obje države homoseksualne osobe nisu prepoznate kao žrtve nacističke diktature i uskraćeno im je članstvo u udrugama žrtava.^{41 42}</p> <p>U DDR-u, zahvaljujući inicijativi Rudolfa Klimmerra i podršci istaknutih homoseksualnih muškaraca, poput nacionalnog dobitnika nagrade DDR-a Ludwiga Renna, paragraf 175 formalno je ukinut u saksonskom državnom parlamentu 1951. Međutim, to nikada nije provedeno. Do 1968. godine stavak se i dalje primjenjivao i koristio se posebno za diskreditaciju i osudu političkih protivnika. Ogorčenost prema homoseksualcima bila je ogromna i među stanovništvom.⁴³</p> <p>Reformom kaznenog zakona 1969., paragraf 175 prvi je put izmijenjen u Saveznoj Republici. Homoseksualnost među odraslim muškarcima starijim od 21 godine više nije bila kazneno djelo. 1973. godine dob je spuštena na 18 godina. Kao posebna regulativa, to je značilo da adolescentima nije dana zrelost za istospolne spolne činove u dobi od 16 godina, kao što je to slučaj kod heteroseksualnih činova.⁴⁴</p> <p>Stavak 175 nastavio se primjenjivati u zapadnoj Njemačkoj do devedesetih: 1992. godine, mala istraga njemačkoj vladi otkrila je da je 1990. godine na temelju toga u 125 postupaka na teritoriju stare Savezne Republike osuđeno 96 osoba, a deset muškaraca je bilo zatvoreni iz ovog razloga. Tek je ponovnim ujedinjenjem dviju njemačkih država i spajanjem njihovih pravnih sustava je paragraf 175 napokon izbrisani iz Kaznenog zakona u ožujku 1994. godine nakon različitih zakonodavnih inicijativa. Od tada se jednoobrazna razdoblja zaštite maloljetnika primjenjuju na seksualne odnose, bez obzira na spolnu orientaciju.⁴⁵</p> <p>Mogućnost „registriranog građanskog partnerstva“ za homoseksualne parove u Njemačkoj postoji od 2001. godine. U zakonodavstvu su registrirana partnerstva jednakata brakovima s obzirom na porez na nasljedstvo, ali ne i s obzirom na porez na dohodak i obiteljsko pravo.⁴⁶</p> <p>Otvaranje braka za istospolna partnerstva donijeto je u Bundestagu 30. lipnja 2017. Na glasanju u kojem je obustavljena stranačka disciplina, 393 člana</p>
--	--

⁴⁰ Cf. Könne (2018).

⁴¹ Cf. Könne (2018).

⁴² Cf. Bundeszentrale für politische Bildung (2014).

⁴³ Cf. Könne (2018).

⁴⁴ Cf. Bundeszentrale für politische Bildung (2014).

⁴⁵ Cf. Bundeszentrale für politische Bildung (2014).

⁴⁶ Cf. Bundeszentrale für politische Bildung (2014).

	<p>parlamenta glasala su za otvaranje, 226 protiv. Nakon ove odluke u lipnju 2017., CSU je posebno razmatrao pokretanje pravne radnje protiv otvaranja braka pred Vrhovnim sudom. Međutim, CSU se suzdržao od takve tužbe nakon što je postalo dostupno mišljenje dvojice profesora ustavnog prava.⁴⁷</p> <p>Od kraja 2018. godine interpolni ljudi u Njemačkoj imaju mogućnost odabira opcije „raznoliko“ pored spolova „muški“ i „ženski“ prilikom upisa u registar civilnog statusa, takozvana „treća opcija“. Kako bi se građanski status mogao naknadno prilagoditi „raznolikom“, moraju se dostaviti medicinski dokazi koji potvrđuju takozvanu „varijantu rodnog razvoja“. Međutim, prema volji zakonodavca, subjektivni rodni identitet ne bi smio imati ulogu u promjeni osobnog statusa. Prilikom stvaranja „treće „opcije“, zakonodavac je na taj način izričito isključio transrodne ili nebinarne osobe u memorandumu zakona.⁴⁸</p>
Poland	<p>Članak 32. Ustava „Jednakost i nediskriminacija“ kaže da su svi jednaki pred zakonom i da imaju pravo na jednak tretman od strane javnih vlasti. Diskriminacija je inferiorno tretiranje osobe zbog osobne kvalitete. To je kvalificirani oblik nejednakog postupanja prema osobi na temelju neke osobnosti, bez racionalnog opravdanja. Najčešće spominjani razlozi za diskriminaciju uključuju spol, rasu, etničko podrijetlo, nacionalnost, vjeru, vjeroispovijest, vjerovanje, invaliditet, dob, spolnu orientaciju ili rodni identitet, ali mogu uključivati i druge osobne karakteristike poput socijalnog podrijetla ili materijalnog statusa. Nitko ne može biti diskriminiran u političkom, društvenom ili ekonomskom životu iz bilo kojeg razloga.</p> <p>Od uvođenja novog ustava (Kodeks karny) 1932. godine, sporazumni istospolni akti su dekriminalizirani, a homoseksualnost od tada u Poljskoj nije ilegalna, s izuzetkom vremenskog razdoblja njemačke okupacije (1939.-1945.). Novim poljskim Kaznenim zakonom iz 1932. godine, također je utvrđena dob za pristanak za homoseksualne seksualne aktivnosti od 15 godina. Do 1991. godine homoseksualnost je bila na popisu bolesti u Poljskoj, ali je nakon toga također uklonjena. Danas homoseksualci imaju pravo donirati krv, pridružiti se vojsci, a diskriminacija LGBTQ+ osoba je donekle ilegalna.⁴⁹</p> <p>Međutim, prava LGBTQ+ osoba u Poljskoj danas se suočavaju s velikim otporom. Otkako je stranka Pravo i pravda (PiS) preuzeila vlast, političke vlasti promiču sve</p>

⁴⁷ Cf. Mangold, A. K. (2018). Stationen der Ehe für alle in Deutschland. Bundeszentrale für politische Bildung: Dossier Homosexualität. (<https://www.bpb.de/gesellschaft/gender/homosexualitaet/274019/stationen-der-ehe-fuer-alle-in-deutschland>). pristupljeno: 26. veljače 2021.

⁴⁸ Cf. Antidiskriminierungsstelle des Bundes (not dated). Frau – Mann - Divers: Die „Dritte Option“ und das Allgemeine Gleichbehandlungsgesetz. (https://www.antidiskriminierungsstelle.de/DE/ThemenUndForschung/Geschlecht/Dritte_Option/Dritte_Option_node.html). pristupljeno: 26. veljače 2021.

⁴⁹ Cf. Equaldex (2021): LGBT Rights in Poland (<https://www.equaldex.com/region/poland>). pristupljeno 16. ožujka 2021.

	<p>neprijateljskiji stav prema ljudima LGBTQ+ osobama. Kao što je organizacija Human Rights Watch izjavila: „Viši članovi stranke povjesno su pogrešno predstavljali napore na unapređivanju rodne ravnopravnosti i zaustavljanju diskriminacije kao napade na „tradicionalne“ obiteljske vrijednosti i koristili su takve argumente da potkopaju grupe za ženska i LGBT prava.“⁵⁰ Tijekom kampanje za posljednje izbore u Poljskoj, anti LGBTQ+ retorika čak je korištena kao strategija.</p> <p>U posljednje vrijeme ta su događanja uzrokovala sve veću zabrinutost Europske unije i nevladinih organizacija za ljudska prava i jednakost. Europska komisija iznijela je svoju zabrinutost na sljedeći način:</p> <p>„Ciljajući vlastite ljudi i negirajući njihova osnovna prava, vlada se kosi s načelima tolerancije i nediskriminacije na koje se Poljska obvezala kad se pridružila EU“, rekao je Knight. „Ponavljanje laži da LGBT prava prijete poljskom društvu ne štiti nikoga - samo dopridonosi opasnoj netrpeljivosti za koju cijela Poljska plaća cijenu.“⁵¹</p> <p>Prema Izvješću pučkog pravobranitelja⁵², Poljska trenutno zauzima 39. mjesto od 49 zemalja u godišnjem pregledu pravne zaštite pružene LGBT osobama u europskim zemljama koji je pripremila ILGA Europe (organizacija za LGBTI jednakost i ljudska prava u Europi i Srednjoj Aziji). Prema ljestvici, Poljska dobiva najviše ocjene vezane su za status poštivanja slobode udruživanja, a godinama najniže za zaštitu od zločina iz mržnje i diskriminacije te poštivanje prava na obiteljski život.</p> <p>U Poljskoj kršenja prava na privatni i obiteljski život uglavnom proizlaze iz neuspjeha u reguliranju pravne situacije obitelji koje se sastoje od istospolnih parova. Ne postoji institucionalizacija civilnih sindikata, ne postoje propisi koji definiraju pravnu situaciju djece rođene u inozemstvu, u čijim su rodnim listovima naznačeni istospolni roditelji, niti odredbe kojima se precizira postupak rodnog pomirenja (Zakon o pomirenju spolova koji je Sejm usvojio 2015. godine veto od strane predsjednika RP). Na tim je područjima Poljska i dalje daleko od ispunjavanja međunarodnih standarda prema praksi Europskog suda za ljudska prava.</p> <p>Ured pučkog pravobranitelja zaprima pritužbe povezane s dugotrajnim i povredama dostojanstva transrodnih osoba u postupcima usklađivanja spolova, problemima s kojima se transrodne maloljetnice moraju suočavati u</p>
--	---

⁵⁰ Human Rights Watch (2020): Poland: Crackdown On LGBT Activists (<https://www.hrw.org/news/2020/08/07/poland-crackdown-lgbt-activists>). pristupljeno: 16. ožujka 2021.

⁵¹ Human Rights Watch (2020)

⁵² Bodnar, Adam (2019): Rzecznik Praw Obywatelskich: Prawa osób LGBT w Polsce. Raporty RPO na sesji 16 III KPO, Warszawa.

	svakodnevnom životu (uključujući poteškoće s administrativnom promjenom imena, diskriminacijom u školi), kao i kao pritužbe građana koji žive u vezama s osobama istog spola, čije obitelji ni na koji način nisu zaštićene i priznate poljskim zakonom. ⁵³
Croatia	Seksualne aktivnosti osoba istog spola u Hrvatskoj su legalne od 1977. Status istospolnih veza prvi je put službeno priznat 2003. godine kada je na snagu stupio zakon o neregistriranoj zajednici. Kao rezultat referendumu održanog 2013. godine, Ustav Republike Hrvatske definira brak kao zajednicu muškarca i žene, čime je ostvarena zabrana istospolnih brakova. Ipak, Zakon o životnom partnerstvu iz 2014. istospolnim parovima dao je ista prava kao i muško-ženskim parovima, osim mogućnosti posvajanja djece. Međutim, postoje zakoni koji dopuštaju pojedinačno posvojenje u kojem jedan od partnera usvaja dijete, te brigu o partneru kojom, u slučaju smrti životnog partnera, brigu o djetetu preuzima drugi životni partner. U Hrvatskoj su svi oblici diskriminacije na temelju seksualne orientacije i rodnog identiteta zabranjeni zakonom. ⁵⁴

Što se tiče pojmove homofobija i transfobija (kao i bifobija i interfobija), često se tvrdi da su ti pojmovi problematični jer sufiks -fobija općenito sugerira iracionalan strah, dok se pojmovi zapravo odnose na stavove koji se kreću od nesviđanja do odvratnosti i nasilje nad homoseksualnim⁵⁵ i trans osobama (ili biseksualnim i interspolnim osobama). Slično terminu ksenofobija (vidi 1. modul i 3. modul), homofobne i/ili transfobne osobe stavljuju se u ulogu žrtve. Iz tog razloga, psiholog Gregory M. Herek predlaže upotrebu fraza „seksualna stigma“ ili „seksualna predrasuda“.⁵⁶ Ti se pojmovi, s druge strane, usredotočuju na seksualnu orientaciju i stoga isključuju neprijateljstvo na temelju rodnog identiteta, dakle protiv trans, interseksualnih ili (rođno) queer osoba. Druga ideja bila bi uporaba riječi heteroseksizam za svako nezadovoljstvo, mržnju ili nejednakost postupanje prema ljudima koji nisu

⁵³ Halo.Radio, Podcast (2019): III Kongres Praw Obywatelskich // “Prawa osób LGBT w Polsce” (<https://pod.co/haloradio/iii-kongres-praw-obywatelskich-prawa-osb-lgbt-w-polsce>). pristupljeno: 20. siječnja 2021.

⁵⁴ lori.hr (2010): Prava LGBTIQ osoba u Hrvatskoj. (<http://www.lori.hr/hr/prava-lgbt-osoba/prava-lgbtiq-osoba-u-hrvatskoj>). pristupljeno: 26. veljače 2021.

⁵⁵ Cf. Anderson (2011).

⁵⁶ Cf. Harrington, Rebecca (2015): There's a growing movement to stop using the word 'homophobic'. (<https://www.businessinsider.com/an-argument-against-the-word-homophobic-2015-9?r=DE&IR=T>). pristupljeno: 20. kolovoza 2020.

heteroseksualci i cisrodni (vidi info okvir na 2. str.). Ovaj pojam sugerira da razlog za ovaj fenomen nije (prvenstveno) mržnja ili strah, već uvjerenje da su cisrodne i heteroseksualne osobe norma i prema tome superiorni. Također se tako približava konceptu seksizma.

Vježba: Tedx Talk – Paula Stone Williams (<https://www.youtube.com/watch?v=lrYx7HaUIMY>)

Pogledajte Tedx Talk s Paulom Stone Williams i odgovorite na sljedeća pitanja:

- Možete li prepoznati situacije u kojima su seksizam i/ili transfobija utjecali na Paulu Stone Williams? Zabilježite ih.
- Navedi neke primjere rodne nejednakosti i muških privilegija koje ona daje.
- Postoje li pojmovi koje ne razumijete? Zapišite ih i pokušajte pronaći njihovo značenje u gornjem tekstu, u rječniku ili na mreži.
- „Jednostavno nisam znao ono što nisam znao“ (4:42 - 4:45)

Razmislite o ovoj izjavi. S obzirom na video koji ste upravo pogledali, biste li primjenili ovu izjavu i na sebe? Zašto da ili zašto ne?

6. JOŠ VIŠE: ŠTO JE TOKSIČNA MUŠKOST?

„Uvjerljivo najgora stvar koju radimo muškarcima - čineći da se osjećaju da moraju biti jaki - jest to što ih ostavljamo s vrlo krhkim egom.“

Chimamanda Ngozi Adichie (2014): „Svi bismo trebali biti feministi“

Vježba: Gillette reklama (<https://www.youtube.com/watch?v=koPmuEyP3a0>)

Pogledajte spot „We Believe: The Best Men Can Be“ | Gillette (kratki film) i odgovorite na sljedeća pitanja:

- Koje su vrste muškosti prikazane u videozapisu?
- Što bi mogao značiti izraz „toksična muškost“?
- Sjetite se jednog do tri primjera vlastitih iskustava (u školi ili negdje drugdje).

Kada se bavimo seksizmom u obrazovanju, naš se fokus automatski usmjerava na žene i djevojke jer su primarno diskriminirane njime. Ovaj pristup riskira da se tema označi kao puki „ženski problem“ bez ispitivanja koncepata muškosti koji čine dinamiku moći rodne nejednakosti.⁵⁷

Ključni čimbenik u razumijevanju fenomena seksizma stoga leži u izlaganju koncepta muškosti koji je društveno i kulturno prihvaćen, željen i ohrabrvan. Akademici također sugeriraju da bi prevladavanje ove određene vrste „toksične“ muškosti moglo pomoći u razumijevanju motiva homofobije, zločina iz mržnje i seksualnih napada.

⁵⁷ Cf. Elliott, Kathleen (2018): Challenging toxic masculinity in schools and society. U: On the Horizon, Vol. 26. No. 1, str. 17-22, str. 18. (<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/OTH-11-2017-0088/full/pdf?title=challenging-toxic-masculinity-in-schools-and-society>). pristupljeno: 25. kolovoza 2020.

Ali što je toksična muškost? Toksična muškost u osnovi znači (samo) destruktivno ponašanje koje se temelji na vrlo uskom obliku muškosti i bez ikakvih problema je svjesno uglavnom usredotočena na moć, nasilje, seksualno osvajanje, status, agresiju i kontrolu. To izričito ne znači da je muškost sama po sebi toksična ili da su muškarci i dječaci temeljni problem. To znači da svi imaju problem kada muškarci i dječaci misle da svoju muškost mogu iskazivati samo u tim domenama.⁵⁸

Kritičke studije o muškosti stoga znanstveno analiziraju ove problematične koncepte muškosti i njegovih posljedica i imaju za cilj uspostaviti nijansiraniju i sveobuhvatniju sliku muškosti. Posljednjih godina uspostavljeni su rodno osjetljivi pristupi obrazovanju dječaka kao ekvivalent već postojećim ponudama za djevojčice. Učeći alternativne obrasce ponašanja, jezika i uzora, dječaci doživljavaju da se muškost može iskazivati na vrlo različite načine. Ovako se, strukture toksične muškosti koje su duboko ukorijenjene u društвima u kojima živimo, mogu rastaviti i prevladati. Također, vezano za proces radikalizacije u slučaju desničarskog ekstremizma, može se reći da su posebno muškarci podložni desničarskim ekstremističkim idejama jer s jedne strane prenose muške hegemonističke tvrdnje, a s druge strane kompenziraju iskustva percipirane marginalizacije. Stoga se ovi obrazovni pristupi mogu smatrati i neizravnim mjerama prevencije usmjerениm na radikalizaciju muške mladeži u vezi s desničarskim ekstremizmom.⁵⁹

7. SEKSIZAMI I ANTIFEMINIZAM KAO PROBLEM DEMOKRACIJE TE STRATEGIJA DESNIČARSKOG EKSTREMIZMA

Izraz antifeminizam podrazumijeva sve agente, skupine ili ideologije, organizirane ili ne, koje odbacuju ideju rodne ravnopravnosti i raznolikosti spola, roda i vrsta obiteljski. Te se agende često javljaju kao kontra reakcije na ženske i LGBTQ+ emancipacijske pokrete⁶⁰ i šire ideju da se muškarci suočavaju s egzistencijalnom prijetnjom. Ovisno o političkom spektru, antifeminizam je opravdan na vjerskoj, političkoj ili čak znanstvenoj osnovi, pri čemu se povezane reference na božanski, narodni ili svjetovni poredak, povijest, tradiciju i znanost, kao i biologiju, rijetko mogu jasno razdvojiti jedna od druge, ali su prilično čvrste isprepletene.⁶¹ Skraćeno: Anti-feminizam se može opisati kao stav i obrazac ponašanja protiv feminističkog pokreta i njegovih već postignutih ciljeva. Stoga su antifeministi protiv

⁵⁸ Cf. Pickert, Nils (2019): Toxische Männlichkeit: Gibt es auch eine vergiftete Weiblichkeit? U: Der Standard. (<https://www.derstandard.at/story/2000106924233/toxische-maennlichkeit-gibt-es-auch-eine-vergiftete-weiblichkeit>). pristupljeno: 25. kolovoza 2020.

⁵⁹ Cf. Möller, Kurt (2010): Männlichkeitsforschung im Rahmen von Rechtsextremismusstudien. Ausgangspunkte, Ansätze, Ergebnisse und Perspektiven. U: Claus, Robert/Lehnert, Esther/Müller, Yves (eds.): Was ein rechter Mann ist: Männlichkeiten im Rechtsextremismus. Berlin: Karl Dietz Verlag, str. 25-38. (https://www.rolesalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/Publ-Texte/Texte_68.pdf). pristupljeno: 05. listopada 2020.

⁶⁰ Cf. Lang, Juliane (2020): Themenflyer Antifeminismus. (https://mbt-niedersachsen.de/wp-content/uploads/2020/08/antifeminismus_themenflyer-1.pdf). pristupljeno: 25. kolovoza 2020.

⁶¹ Cf. Goetz, Judith/Mayer, Stefanie (2019): Mit Gott und Natur gegen geschlechterpolitischen Wandel: Ideologie und Rhetoriken des rechten Antifeminismus. U: FIPU: Rechtsextremismus: Band 3: Geschlechterreflektierte Perspektive. Wien, Berlin: mandelbaum kritik & utopie, str. 221.

jednog od najvažnijih obilježja demokracije, protiv načela jednakosti, i mogu se opisati kao antidemokratski.⁶²

Na primjer, antifeminističke mobilizacije usmjerene su protiv legalnog uvođenja istospolnih brakova, spolnog obrazovanja, rodnih studija i pokreta koji se zalaže za siguran, besplatan i legalan pristup pobačaju.⁶³ Te su agende također važna kolumna u desničarskim ekstremističkim i desničarskim populističkim strankama, poput AfD-a u Njemačkoj, FPÖ-a u Austriji, kao i DPMŠ-a, HKS-a i HSP-a u Hrvatskoj. Primjer za antifeminističku agendu DPMŠ-a u Hrvatskoj je njihov stav o pobačaju, kao što je čelnik stranke Miroslav Škoro izrazio u video debati uoči izbora na ljetu 2020. Po njegovom mišljenju, pobačaj je nešto što treba smatrati kao neprijateljsko miješanje u način života, a ženama se ne smije dopuštati da donose odluke o nerođenoj djeci. Išao je toliko daleko da je proglašio da bi čak i žene koje su zatrudnjene tijekom silovanja trebale tražiti odobrenje svoje obitelji za pobačaj.⁶⁴ Kako su antifeministički planovi u još većoj mjeri u suprotnosti s demokratskim vrijednostima, može se vidjeti kada se pogleda pokret nazvan „Hod za život“, koji tvrdi da je „pro-life“ i u više navrata organizira skupove kako bi demonstrirao protiv prava na pobačaj. Poljska desničarska i populistička stranka poput Korwina, Konfederacije ili čak vladajuće u ovom trenutku, PiS, imaju antifeminističku agendu. Koliko su dalekosežni protufeministički planovi u Poljskoj i protudemokratski aspekt njezinih zakona o pobačaju pokazuje posljednji novouvedeni zakon o pobačaju. „Presuda poljskog Ustavnog suda od 22. listopada [2020.] čime abortus čini ilegalnim [čak] i u slučajevima koji uključuju ozbiljne i nepovratne fetalne defekte“⁶⁵ izazvala je zabrinutost ne samo braniteljica ženskih prava u zemlji, već i Europskog parlamenta, jer su smatrali da ovaj prijedlog zakona dovodi do toga da „temeljna ljudska prava žena [više neće] biti zajamčena“⁶⁶.⁶⁷

Ali antifeministi nisu aktivni samo na nacionalnoj razini, već su i dobro povezani na međunarodnoj razini. Budući da desni ekstremizam koristi ideologije nejednakosti poput seksizma i antifeminizma kako bi zadržao reakcionarne i tradicionalne rodne uloge, stoga postoji mnogo organizacijskih i kadrovskih međusobnih veza. Anti-feminizam također može djelovati kao ulaz u desničarski ekstremizam⁶⁸ i obrnuto, desničarski ekstremisti mogu koristiti anti-feminističke diskurse kao

⁶² Cf. Rahner, Judith (2018): Antifeminismus als Demokratiegefährdung?! Gleichstellung in Zeiten von Rechtspopulismus. (https://www.frauenbeauftragte.org/sites/default/files/uploads/downloads/antifeminismus_als_demokratiegefaehrung.pdf) Accessed: 05. listopada 2020.

⁶³ Cf. Lang (2020).

⁶⁴ Cf. BalkanInsight (2020): Election Campaigners' Attacks on Abortion Draw Condemnation in Croatia (<https://balkaninsight.com/2020/06/18/election-campaigners-attacks-on-abortion-draw-condemnation-in-croatia/>). pristupljeno: 13. ožujka 2021.

⁶⁵ European Parliament (2020): Polish de facto ban on abortion puts women's lives at risk, says Parliament. (<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201120IPR92132/polish-de-facto-ban-on-abortion-puts-women-s-lives-at-risk-says-parliament>). pristupljeno: 13. ožujka 2021.

⁶⁶ European Parliament (2020).

⁶⁷ Cf. European Parliament (2020).

⁶⁸ Cf. de Boise, Sam (2019): Editorial: is masculinity toxic? U: International Journal for Masculinity Studies, Vol. 14, No. 3, str. 147-151. (<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18902138.2019.1654742>). pris-tupljeno: 25. kolovoza 2020.

poveznici s tradicionalnim konzervativnim stavovima takozvanog centra društva.⁶⁹ Na primjer „AfD gradi liniju sukoba između „čistih ljudi“, s jedne strane, i rodne ideologije i ostalih strana, s druge strane. U konačnici, AfD se postavlja na ovom polju sukoba na strani „naroda“, kao borac za opstanak njemačkog naroda i za njihovo navodno prirodno razumijevanje spola i seksualnosti, idealno zastupljene od strane normativne obitelji.“⁷⁰ Preko ideoloških granica, antifeminizam može povezati „sredinu“ s desnom marginom i stoga ga se mora shvatiti ozbiljno, inače predstavlja prijetnju jednakosti, a time i opasnost za demokraciju.⁷¹

Najupečatljivije preklapanje između antifeminističke agende i desničarskog ekstremizma može se vidjeti u takozvanim manifestima bijelih supremacističkih napadača. Već se nekoliko bijelih supremacističkih napadača pozvalo na teoriju zavjere koja upozorava „da ne bijelci imaju više djece nego bijelci i da demografske promjene koje iz toga proizlaze prijete europskoj kulturi.“⁷² Svjetonazor ovih muškaraca konglomerat je rasističkih, antisemitskih i antifeminističkih narativa. Ideologije nejednakosti poput seksizma (ili antememinizma), homofobije i antisemitizma važne su sastavnice u mentalitetu desničarskih ekstremističkih ili bijelo-supremacističkih napadača kojima opravdavaju svoje nasilje i ubojstva. Akademici su otkrili da su napadači na sinagogu u Halleu 9. listopada 2019., pucnjave u džamiji u Christchurchu 15. ožujka 2019. i napad kombijem u Torontu 23. travnja 2018. također bili snažno motivirani mizognijom.⁷³ Ovi napadi su tužni dokaz činjenice da ideologije nejednakosti nisu samo teoretska opasnost za naše demokracije, već i da imaju izuzetno visoki potencijal za nasilje.

Ako želite saznati više o vezama između desničarskog ekstremizma i narativnih zavjera, pogledajte **7. modul** koji se bavi „Desničarskim ekstremizmom, govorom mržnje, lažnim vijestima i teorijama zavjere“.

⁶⁹ Cf. Lang (2020).

⁷⁰ Berg, Lynn (2017): Between Anti-Feminism and Ethnicized Sexism. U: Frömming, Urte Undine, Steffen Köhn, Samantha Fox, and Mike Terry, eds. Digital Environments: Ethnographic Perspectives Across Global Online and Offline Spaces. Bielefeld: Transcript Verlag, 2017, str. 83-84.

⁷¹ Cf. Unmüßig, Barbara/van Bargen, Henning (2016): Antifeminismus – Scharnier zwischen rechtem Rand und Mitte (<https://www.gwi-boell.de/de/2016/09/28/antifeminismus-scharnier-zwischen-rechtem-rand-und-mitte>). Accessed: 05.10.2020.

⁷² Cf. Lewis, Helen (2019): To Learn About the Far Right, Start With the ‘Manosphere’. (<https://www.theatlantic.com/international/archive/2019/08/anti-feminism-gateway-far-right/595642/>). pristupljeno: 25. kolovoza 2020.

⁷³ Cf. Bongen, Robert/Schiele, Katharina (2019): Rechtsextremismus. Feminismus als Feindbild.

(<https://www.tagesschau.de/investigativ/panorama/frauenhass-rechtsextremismus-101.html>). pristupljeno: 18. studenog 2011.

8. EXERCISES YOU CAN USE WHEN TEACHING ABOUT SEXISM

1) Pogledajte na satu video „Be a lady they said“ (<https://vimeo.com/393253445>).

Neka vaši učenici odgovore na sljedeća pitanja: Koja je poruka videa? Tko je ciljna skupina?

Pogledajte komentare videa i razgovarajte o pojedinačnim komentarima. Potaknite svoje učenike da objasne vlastite komentare.

2) Poslušajte na satu pjesmu „Queere Tiere“ (<https://www.youtube.com/watch?v=E1zaKaP6i4o>) njemačkoga repera Sookeea. Koja je poruka pjesme?

3) Razgovarajte međusobno: kao učitelji na ovom reddit forumu)

https://www.reddit.com/r/AskFeminists/comments/i9pq5m/how_to_explain_feminism_to_a_bunch_of_14yearold/) raspravljaju, seksizam u nastavi je česta pojava i donekle je teško riješiti ga. Kao što jedan od učitelja predlaže: **Potaknite otvorenu raspravu usmjeravanjem sljedećih pitanja svojim učenicima.**

- Kakva očekivanja postavljamo prema ženama/djevojkama? Kakva očekivanja postavljamo prema dječacima/muškarcima?
- Kako izgledaju idealne žene? Kako izgleda idealan muškarac?
- Što biste smatrali ženskim ponašanjem, a što muškim?

Cilj je da učenici shvate koliko su ograničavajuće rodne uloge i koliko nas ima osobine koje spadaju i u „mušku“ i u „žensku kutiju“.

4) Za više materijala za vježbanje na njemačkom jeziku posjetite

<https://www.poika.at/publikationen/>

9. NEVLADINE ORGANIZACIJE I MREŽE KOJE VAM MOGU POMOĆI DA NAUČITE VIŠE

Austrija:

- abz*austria: Non-Profit organization for gender equality in the labour market (<https://www.abzaustria.at/>)
- EfEU: Association for the Development of Feminist Educational and Teaching Models (<https://www.efeu.or.at/verein.html>)
- Mädchenzentrum Klagenfurt: Center of expertise for the education of girls (<https://www.maedchenzentrum.at/>)

- Poika: Association that promotes and advocates the gender-sensitive education of boys (<https://www.poika.at/willkommen/>)
- Homosexuelle Initiative Wien (<https://www.hosiwien.at>)
- Courage* Beratungsstelle (https://www.courage-beratung.at/ueber_uns)
- Männerberatung (<https://www.maenner.at/beratung/lgbtiq-beratung/>)
- RosaLilaPantherInnen Graz ([RosaLila PantherInnen - \(homo.at\)](#))
- Verein Ausgesprochen LGBTIQ* Lehrer*innen ([Ausgesprochen! LGBTIQ* Lehrer*innen - Ausgesprochen \(verein-ausgesprochen.at\)](#))

Njemačka:

- Pinkstinks (<https://pinkstinks.de/>)
- LSVD: Lesben- und Schwulenverband Deutschland (<https://www.lsvd.de/de/>)
- Queeramnesty (<https://www.queeramnesty.de/>)

Poljska:

- Fundacja Trans-Fuzja (<http://transfuzja.org/>)
- Fundacja Równości (<http://www.rownosc.pl/>)
- Kampania Przeciw Homofobii (<http://www.kph.org.pl/>)
- Stowarzyszenie Lambda (<http://lambdawarszawa.org/>)
- Stowarzyszenie Na Rzecz Lesbijek, Gejów, Osób Biseksualnych, Osób Transpłciowych Oraz Osób Queer "Pracownia Różnorodności" (<http://www.spr.org.pl/>)
- Centrum Praw Kobiet (<http://www.cpk.org.pl/>)
- Demokratyczna Unia Kobiet (<http://www.dukrk.pl/news.php>)
- Federacja na Rzecz Kobiet i Planowania Rodziny (<http://www.federa.org.pl/>)
- Fundacja Feminoteka (<http://www.feminoteka.pl/news.php>)
- Towarzystwo Edukacji Antydyksryminacyjnej (<http://www.tea.org.pl>)

Hrvatska:

- Udruga Lori (<https://www.lori.hr/>)
- PARiTER (<https://pariter.hr/>)
- Dugine obitelji (<https://www.dugineobitelji.com/>)
- BaBe (<https://babe.hr/>)
- Domine (<https://www.domine.hr/>)

10. LITERATURA

Anderson, Eric (2011): Homophobia. (<https://www.britannica.com/topic/homophobia>). Accessed: 20 August 2020.

Antidiskriminierungsstelle des Bundes (not dated). *Frau – Mann - Divers: Die „Dritte Option“ und das Allgemeine Gleichbehandlungsgesetz*. (https://www.antidiskriminierungsstelle.de/DE/ThemenUndForschung/Geschlecht/Dritte_Option/Dritte_Option_node.html). Accessed: 26 February 2021.

BalkanInsight (2020): Election Campaigners' Attacks on Abortion Draw Condemnation in Croatia (<https://balkaninsight.com/2020/06/18/election-campaigners-attacks-on-abortion-draw-condemnation-in-croatia/>). Accessed: 13.03.2021

Barker, Meg (2014): Heteronormativity. In: Teo T. (eds) Encyclopedia of Critical Psychology. Springer, New York, NY. (https://doi.org/10.1007/978-1-4614-5583-7_134). Accessed: 20 August 2020.

Benokraitis, Nijole V./Feagin, Joe R. (1999). Modern sexism (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Berg, Lynn (2017): Between Anti-Feminism and Ethnicized Sexism. In: Frömming, Urte Undine, Steffen Köhn, Samantha Fox, and Mike Terry, eds. Digital Environments: Ethnographic Perspectives Across Global Online and Offline Spaces. Bielefeld: Transcript Verlag, 2017.

Bongen, Robert/Schiele, Katharina (2019): Rechtsextremismus. Feminismus als Feindbild. (<https://www.tagesschau.de/investigativ/panorama/frauenhass-rechtsextremismus-101.html>). Accessed: 18 November 2011.

Bundeszentrale für politische Bildung (2014). 1994: Homosexualität nicht mehr strafbar. (<https://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/180263/1994-homosexualitaet-nicht-mehr-strafbar>). Accessed: 26 February 2021.

Bushwick, Sophie (2019): The Pitfalls of Data's Gender Gap. (<https://www.scientificamerican.com/article/the-pitfalls-of-datas-gender-gap/>). Accessed: 28 September 2020.

Bodnar, Adam (2019): Rzecznik Praw Obywatelskich: Prawa osób LGBT w Polsce. Raporty RPO na sesji 16 III KPO, Warszawa.

de Boise, Sam (2019): Editorial: is masculinity toxic? In: International Journal for Masculinity Studies, Vol. 14, No. 3, pp. 147-151.

(<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18902138.2019.1654742>). Accessed: 25 August 2020.

Der Standard (2020): Equal Pay Day – Mercer: Bereinigter Gender-Pay-Gap bei 6,6 Prozent. (<https://www.derstandard.at/story/2000115005061/mercier-bereinigter-gender-pay-gap-bei-6-6-prozent>). Accessed: 24 August 2020.

Elliott, Kathleen (2018): Challenging toxic masculinity in schools and society. In: On the Horizon, Vol. 26. No. 1, pp. 17-22. (<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/OTH-11-2017-0088/full/pdf?title=challenging-toxic-masculinity-in-schools-and-society>). Accessed: 25 August 2020.

Equaldex (2021): LGBT Rights in Poland (<https://www.equaldex.com/region/poland>). Accessed 16 March 2021.

European Commission (2009): EU launches campaign to tackle gender pay gap. (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_09_341). Accessed: 24 August 2020.

European Parliament (2020): Polish de facto ban on abortion puts women's lives at risk, says Parliament. (<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20201120IPR92132/polish-de-facto-ban-on-abortion-puts-women-s-lives-at-risk-says-parliament>). Accessed: 13 March 2021.

Evans, Elizabeth; Chamberlain, Prudence (2015): Critical Waves: Exploring Feminist Identity, Discourse and Praxis in Western Feminism. Social Movement Studies. 14 (4): 396–409. (https://research-information.bris.ac.uk/ws/portalfiles/portal/50807653/critical_waves_final_revisions.pdf). Accessed: 20 August 2020.

Foster, Carly (2011): "Sexism". In Kurlan, George Thomas (ed.). *The Encyclopedia of Political Science*.

Goetz, Judith/Mayer, Stefanie (2019): Mit Gott und Natur gegen geschlechterpolitischen Wandel: Ideologien und Rhetoriken des rechten Antifeminismus. In: FIPU: Rechtsextremismus: Band 3: Geschlechterreflektierte Perspektive, mandelbaum kritik & utopie, Wien, Berlin.

Glaser, Eliane (2019): Invisible Women by Caroline Criado Perez – a world designed for men. (<https://www.theguardian.com/books/2019/feb/28/invisible-women-by-caroline-criado-perez-review>). Accessed: 24 August 2020.

Greiner, Lena (2018): Falsches Selbstbild. Wie die Erziehung die Mädchen schlechter rechnen lässt. (<https://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/mathe-warum-maedchen-schlechter-abschneiden-a-1221366.html>). Accessed: 29 September 2020.

Halo.Radio, Podcast (2019): III Kongres Praw Obywatelskich // "Prawa osób LGBT w Polsce" (<https://pod.co/haloradio/iii-kongres-praw-obywatelskich-prawa-osb-lgbt-w-polsce>). Accessed: 20 January 2021.

Harrington, Rebecca (2015): There's a growing movement to stop using the word 'homophobic'. (<https://www.businessinsider.com/an-argument-against-the-word-homophobic-2015-9?r=DE&IR=T>). Accessed: 20 August 2020.

Human Rights Watch (2020): Poland: Crackdown On LGBT Activists (<https://www.hrw.org/news/2020/08/07/poland-crackdown-lgbt-activists>). Accessed: 16 March 2021.

Johnson, Allan G. (2000): „Sexism”. *The Blackwell Dictionary of Sociology*.

Lang, Juliane (2020): Themenflyer Antifeminismus. (https://mbt-niedersachsen.de/wp-content/uploads/2020/08/antifeminismus_themenflyer-1.pdf). Accessed: 25 August 2020.

Lewis, Helen (2019): To Learn About the Far Right, Start With the 'Manosphere'. (<https://www.theatlantic.com/international/archive/2019/08/anti-feminism-gateway-far-right/595642/>). Accessed: 25 August 2020.

lori.hr (2010): Prava LGBTIQ osoba u Hrvatskoj. (<http://www.lori.hr/hr/prava-lgbt-osoba/prava-lgbtiq-osoba-u-hrvatskoj>). Accessed: 26 February 2021.

Mangold, A. K. (2018). *Stationen der Ehe für alle in Deutschland*. Bundeszentrale für politische Bildung: Dossier Homosexualität. (<https://www.bpb.de/gesellschaft/gender/homosexualitaet/274019/stationen-der-ehe-fuer-alle-in-deutschland>). Accessed: 26 February 2021.

Masequesmay, Gina (2014): Sexism. (<https://www.britannica.com/topic/sexism>). Accessed: 19 August 2020.

Merriam-Webster (not dated): Gender. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/gender>. Accessed: 19 August 2020.

Möller, Kurt (2010): Männlichkeitsforschung im Rahmen von Rechtsextremismusstudien. Ausgangspunkte, Ansätze, Ergebnisse und Perspektiven. In: Claus, Robert/Lehnert, Esther/Müller, Yves (eds.): Was ein rechter Mann ist: Männlichkeiten im Rechtsextremismus. Berlin: Karl Dietz Verlag (https://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/Plubl-Texte/Texte_68.pdf). Accessed: 05 October 2020.

Munro, Eala said (2013): "Feminism: A Fourth Wave? *Political Insight*. 4 (2): 22–25. (<https://www.psa.ac.uk/psa/news/feminism-fourth-wave>). Accessed: 20 August 2020.

OHCHR: Gender stereotyping. (<https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/GenderStereotypes.aspx>). Accessed: 29 September 2020.

Pickert, Nils (2019): Toxische Männlichkeit: Gibt es auch eine vergiftete Weiblichkeit? In: Der Standard. (<https://www.derstandard.at/story/2000106924233/toxische-maennlichkeit-gibt-es-auch-eine-vergiftete-weiblichkeit>). Accessed: 25 August 2020.

Rahner, Judith (2018): Antifeminismus als Demokratiegefährdung?! Gleichstellung in Zeiten von Rechtspopulismus. (https://www.frauenbeauftragte.org/sites/default/files/uploads/downloads/antifeminismus_als_de_mokratiegefaehrdung.pdf). Accessed: 05 October 2020.

Rampton, Martha (2008): Four waves of feminism. (<https://www.pacificu.edu/magazine/four-waves-feminism>). Accessed: 19 August 2020.

Statista (2020): Gender Pay Gap: Verdienstabstand zwischen Männern und Frauen in den Ländern der Europäischen Union (EU) im Jahr 2018. (<https://de.statista.com/statistik/daten/studie/151287/umfrage/gender-pay-gap-in-der-eu-2008/>). Accessed: 24 August 2020.

Stadt Wien (not dated): Intergeschlechtlichkeit (Intersexualität). (<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/intersexualitaet/>). Accessed: 18 November 2020.

Stadt Wien (not dated): Personenstandsänderung.

(<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/transgender/geschlechtswechsel/rechtlich/personenstand.html>). Accessed: 18 November 2020.

Stadt Wien (not dated): Rechtliche Situation - Lesben, Schwule und Transgender-Personen.

(<https://www.wien.gv.at/menschen/queer/sexuelle-orientierung/recht/>). Accessed: 18 November 2020.

Statistik Austria (2020): Einkommen.

(https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/soziales/gender-statistik/einkommen/index.html). Accessed: 24 August 2020.

Swim, Janet K./Mallet, Robyn/ Stangor, Charles (2004): Understanding Subtle Sexism: Detection and Use of Sexist Language. In: Sex Roles, Vol. 51, No. 3/4, pp. 117-128.

(https://www.researchgate.net/publication/227040305_Understanding_Subtle_Sexism_Detection_and_Use_of_Sexist_Language). Accessed: 21 August 2020.

Trench, Mel (2018): The Different Currents of Feminism: A Brief Resume.

(<https://www.hercampus.com/school/casper-libero/different-currents-feminism-brief-resume>). Accessed: 20 August 2020.

UNIFEM (2006): The Story Behind the Numbers: Women and Employment in Central and Eastern Europe and the Western Commonwealth of Independent States.

(<https://www.refworld.org/pdfid/46cadad40.pdf>). Accessed: 13 March 2021.

Unmüßig, Barbara/van Bargen, Henning (2016): Antifeminismus – Scharnier zwischen rechtem Rand und Mitte (<https://www.gwi-boell.de/de/2016/09/28/antifeminismus-scharnier-zwischen-rechtem-rand-und-mitte>). Accessed: 05 October 2020.

<https://en.wikipedia.org/wiki/Gender>. Accessed: 19 August 2020.

Könne, Christian (2018): Schwule und Lesben in der DDR und der Umgang des SED-Staates mit Homosexualität.

(<https://www.bpb.de/geschichte/zeitgeschichte/deutschlandarchiv/265466/schwule-und-lesben-in-der-ddr>). Accessed: 17 March 2021.

Bundeszentrale für politische Bildung (2014). 1994: Homosexualität nicht mehr strafbar. (<https://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/180263/1994-homosexualitaet-nicht-mehr-strafbar>). Accessed: 26 February 2021.

Mangold, A. K. (2018). Stationen der Ehe für alle in Deutschland. Bundeszentrale für politische Bildung: Dossier Homosexualität. (<https://www.bpb.de/gesellschaft/gender/homosexualitaet/274019/stationen-der-ehe-fuer-alle-in-deutschland>). Accessed: 26 February 2021.

Antidiskriminierungsstelle des Bundes (not dated). Frau – Mann - Divers: Die „Dritte Option“ und das Allgemeine Gleichbehandlungsgesetz. (https://www.antidiskriminierungsstelle.de/DE/ThemenUndForschung/Geschlecht/Dritte_Option/Dritte_Option_node.html). Accessed: 26 February 2021.

Exercises:

BBC (2017): Gender specific toys: do you stereotype children? (<https://www.bbc.com/news/av/magazine-40936719>). Accessed: 24 August 2020.

C-Span (2020): Rep. Alexandria Ocasio-Cortez (D-NY) Responds to Rep. Ted Yoho (R-FL). (<https://www.youtube.com/watch?v=L14ueUtkRQ0>). Accessed: 28 September 2020.

European Commission (2019): Factsheet on the gender pay gap 2019. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/factsheet-gender_pay_gap-2019.pdf). Accessed: 28 September 2020.

Stone Williams, Paula (2017): I've lived as a man & a woman -- here's what I learned. (<https://www.youtube.com/watch?v=IrYx7HaUIMY>). Accessed: 21 August 2020.

The everyday sexism project: (<https://everydaysexism.com/>). Accessed: 21 August 2020.

Twitter account of ArtActivistBarbie: (<https://twitter.com/barbiereports?lang=de>). Accessed: 29 September 2020.

Exercise on Subtle Sexism (Croatia): Ministrica Blaženka Divjak šokirana porukama na Facebooku: 'Ubi se sama da naše ruke budu čiste' (<https://www.facebook.com/watch/?v=252544428982897>). Accessed: 13 March 2021.

11. DODATNO ČITANJE

Criado-Perez, Caroline (2019): Invisible Women: Exposing Data Bias in a World Designed for Men.

Di Blasi, Luca (2014): "Die andere Sexismus-Debatte – Essay".

(<https://www.bpb.de/apuz/178668/die-andere-sexismus-debatte>). Accessed: 19 August 2020.

Dolan, Kathleen (2011): Do Women and Men Know Different Things? Measuring Gender Differences in Political Knowledge. In: The Journal of Politics, Vol. 73, No. 1, pp. 97-107.

(https://www.researchgate.net/publication/231785226_Do_Women_and_Men_Know_Different_Things_Measuring_Gender_Differences_in_Political_Knowledge). Accessed: 29 September 2020.

Hannoversche Allgemeine (2019): 100 Jahre Frauenwahlrecht: In diesen Ländern durften Frauen zuerst wählen. (<https://www.haz.de/Nachrichten/Wissen/Uebersicht/100-Jahre-Frauenwahlrecht-In-diesen-Laendern-durften-Frauen-zuerst-waehlen>). Accessed: 20 August 2020.

hooks, bell (2000): Feminism is for everybody. Passionate politics.

(https://excoradfeminisms.files.wordpress.com/2010/03/bell_hooks-feminism_is_forEverybody.pdf). Accessed: 25 August 2020.

ReachOut: 5 seemingly harmless things that are actually sexist. (<https://au.reachout.com/articles/5-seemingly-harmless-things-that-are-actually-sexist>). Accessed: 21 August 2020.

Salam, Maya (2019): What Is Toxic Masculinity? In: The New York Times.

(<https://www.nytimes.com/2019/01/22/us/toxic-masculinity.html>). Accessed: 25 August 2020.

Bundeszentrale für politische Bildung (2014). Sexismus. Aus Politik und Zeitgeschichte, 64. Jahrgang, 8/14.

Hrvatska:

Kodrnja, J. (2008): Žene zmije - rodna dekonstrukcija. Zagreb : Institut za društvena istraživanja.

Aldrich, R. (2006): Povijest gej i lezbijskog života i kulture. Zagreb: Sanford.

Walby, S. (2005): Rodne preobrazbe. Zagreb: Ženska infoteka.

Walter, N. (2011): Žive lutke : povratak seksizma. Zagreb: Algoritam.